

Summary

In the article the morally-valued priorities of young people of XIX – beginning XXth centuries are analysed; social and psychological terms of life of natives from a spiritual estate – pupils of spiritual academies, seminaries and Kyiv spiritual academy – for whom the process of social modernization was accompanied not only with breaking of the traditional mode but also with transformation of the world view of both parishioners and themselves are lit up in the article.

P. A. Сімарчук

ЗАРОДЖЕННЯ АДВЕНТИЗМУ В ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТЬ)

Спеціальна література з досліджуваної теми відсутня. Проте, в працях деяких адвентистських істориків певні аспекти виникнення адвентизму на території Таврійської губернії розглядалися. З поміж усіх робіт виділимо монографію Г. Лебсака [24], в якій згадується діяльність окремих проповідників та інформується про кількісний склад громад в губернії. Головним же джерелом у вивченні теми були матеріали Центрального державного історичного архіву України, Державного архіву в Автономній республіці Крим та Архіву Євро-Азійського відділення Генеральної Конференції Церкви Адвентистів Сьомого Дня. У зв'язку з цим, метою нашої статті є дослідження на матеріалах архівів історії адвентизму в Таврійській губернії наприкінці XIX – на початку XX століть.

Загально прийнятою датою виникнення адвентизму на вітчизняних теренах є 1886 рік, а місцем створення першої громади вважається Крим, який на той час входив до Таврійської губернії. Як зазначав С.Д. Бондар, перший візит адвентистських місіонерів сюди відбувся вже у 1883 році. Водночас автор зауважує, що на місці з 1882 року вже діяла група віруючих, які сповідували суботу [23, с.28]. Ім'я місіонера автор не зазначає, однак, інші джерела вказують на те, що ним міг бути один з німецьких поселенців у Криму – Яків Ресвік, який відвідав своїх родичів у США, де й познайомився з віровченням адвентистів, а згодом і прийняв його. Після повернення назад, він заснував у 1882 році дві групи «тих, хто сповідує суботу» – в селищах Саки і Япончах. Нові враження від поїздок, а головне – нова віра, стали предметом жвавого листування з родичами в Олександрівську (нині місто Запоріжжя), таким чином готуючи ґрунт для майбутнього поширення адвентизму в цьому регіоні.

Як писав Г.І. Лебсак першим офіційним проповідником від Генеральної Конференції Церкви Адвентистів Сьомого Дня в Російській імперії був Л. Конрад, який у червні 1886 року здійснив сюди подорож. В Одесі він зустрівся з Г. Перком, який став для нього і помічником, і гідом, і перекладачем, оскільки новоприбулий не володів російською мовою. Разом вони відвідали Крим, де прибувши знайшли в Авелі й інших місцях біля 30 братів, які святкували суботу. Проте, оскільки ці віруючі мешкали порізно, то заснування громади було відкладено до 31 липня [24, с.157]. Найбільше зосередження суботників було довкола Євпаторії. Після кількох зібрань, проповідей та проведення об'єднавчої роботи було здійснене офіційне хрещення новонавернених і заснована в містечку Бердебулат (за іншими джерелами – Барди Булат) [1, арк.3], а нині селищі Привільному, перша громада адвентистів сьомого дня з 19 віруючих [23, с.28]. Вона, на думку адвентистських істориків, є першою легітимною громадою на теренах України і Росії, оскільки її створення проходило згідно зі статутними вимогами Генеральної Конференції Церкви Адвентистів Сьомого Дня.

Про подальшу наявність адвентистів у Таврійській губернії стверджує Г.І. Лебсак, який надає загальну статистику кількісного складу Російського місіонерського поля за 1886 – 1890 роки. Вона свідчить, що в Криму щорічно нараховувалося: 30, 30, 36, 42, 71 віруючих [24, с.167]. Лебсак повідомляє про наявність громад адвентистів у Криму і у 1895 – 1896 роках, зокрема, в Євпаторії, Чигирі. У першій кількості віруючих зросла з 30 до 44, у другій, навпаки, зменшилася – з 46 до 45 [24, с.183-184]. Одна з названих громад, Євпаторійська, діяла і в 1901 році. Вона згадується у складі ново створеного Середньо-Російського поля, до якого входили громади руських адвентистів. Водночас, в Євпаторії на початку жовтня 1902 року відбувся другий з'їзд Південно-Російської конференції німців-адвентистів, на якому головував Г. Тец. Конференція включала на той час 28 громад з 822 членами. За рік їх кількість зросла на 96 осіб. Головою поля знову обрали Г.І. Лебсака [24, с.206].

Наведену вище інформацію про наявність громад адвентистів у Таврійській губернії у 80 – 90-і роки XIX та в перші роки XX століть подають переважно адвентистські автори, зокрема Г.І. Лебсак. Ми не піддаємо сумніву її достовірність, однак намагаємося знайти їй підтвердження в архівних джерелах. Тому звернімося до них.

В одному з звітів за 1885 рік начальника Сімферопольського поліцейського управління сектанти в регіоні взагалі не згадуються [19, арк.1-33]. В іншому ж донесенні того ж року, начальника Таврійського губернського жандармського управління, є інформація про громади баптистів та їх керівників, водночас нічого не сказано про існування, наприклад, суботників, які повинні були бути (згадаємо послідовників Я. Ресвіка, що сповідували суботу) [4, арк.2].

Можливо на час створення громади адвентистів влада нічого про її віруючих ще не знала. Тоді повідомлення про це повинні були з'явитися пізніше, щонайдалі – у 90-і роки. Читаємо справу за 1893 рік про сектантство в Таврійській губернії [5, арк.3–17]. У ній характеризуються баптисти, євангельські християни, меноніти, а про адвентистів мова не йде. Те ж саме й у справі за 1899 рік «Про розповсюдження штундизму в Таврійській губернії» [7, арк.1-4].

Є відомості й з місцевості, де, як загально визнано, зорганізувалася перша громада адвентистів (мається на увазі с. Берди Булат Перекопського повіту). У повідомленні за 1896 рік вказується, що в цьому поселенні діяла громада сепаратистів у кількості 10 осіб. Її очолював Михайло Еберле. Водночас, жодної згадки про існування тут громади адвентистів у кількості щонайменше 19 осіб, яких хрестив Л. Конрад, про що зазначається в літературі [6, арк.3].

Нарешті звернімося до документа, який заслуговує на особливу увагу, оскільки готувався для Обер-прокурора Св. Синоду. За його вказівкою чиновник з особливо важливих доручень Василь Михайлович Скворцов (відомий дослідник «сектантства» – Р.С.) у 1894 році надіслав запит у Духовну консисторію Таврійської губернії про становище в ній розкольників і сектантів. Відповідь підготував єпархіяльний місіонер П. Сердобольний. Процитуємо деякі витяги з його доповідної записки: «...Більшість сектантів складають різноманітних толків молокани і пашковці, що вийшли з молокан, штундобаптисти, та ін.; усіх молокан біля 2356 чоловік; решта ж, як то: мар'янівці (ново скопці), шалапути (хлисти), анабаптисти, антиквєстисти, сепаратисти і штундобаптисти, складають порівняно з першими незначну меншість» [18, арк.3]. Фактично таку ж інформацію знаходимо і в іншій архівній справі [7, арк.3].

Як бачимо, в переліку «сект» адвентистів знову немає, але ж вони, за свідченнями їх істориків, повинні бути. Якщо громади адвентистів справді діяли в Таврійській губернії у XIX столітті, тоді у звітах їх могли ототожнювати з іншими течіями. Зокрема про молоканство писали, що воно «починає бродити і виділяти з себе нові секти: пашковщину, штундобаптизм та інші. Остання секта в молокан розпадається на дві абсолютно самостійні фракції: баптистів (біля 776 осіб) і *штундистів* (біля 328 осіб)» [118, арк.4]. З огляду на те, що з останніми ототожнювали різноманітні релігійні течії, можемо припустити, що тут мова могла йти і про адвентистів. Опосередковано нашу гіпотезу підтверджує й інший витяг з архівної справи. Так, у 1895 році в переліку сектантства в Севастополі, с. Ново Василівці Бердянського повіту і трьох населених пунктах Мелітопольського повіту зазначається саме *штундизм*, а не штундо-баптизм. До речі, це якраз ті місцевості, в яких згодом, у 1915 році буде зафіксовано найбільше скупчення адвентизму в губернії [18, арк.9].

З іншого боку, відсутність інформації про адвентистів можна пояснити їх ретельним конспіруванням. Доказом такого припущення може слугувати інший витяг з уже цитованого повідомлення: «У зв'язку з тим, що молоканські проповідники вільно влаштовують молитовні зібрання і поширюють своїх керівників і в православних селах..., штундобаптизм розвивається все більше і більше. Цьому не мало сприяє та обставина, що ці сектанти... відкрито про себе не заявляють, прикриваються православ'ям: щорічно сповідуються, хрестять своїх дітей, ховають своїх покійників за православним обрядом...» [18, арк.6].

Таким чином, вірогідно, що в перші роки після заснування, кримські адвентисти, не маючи законних прав на свою діяльність, могли її приховувати від влади, називаючи себе штундобаптистами. До того ж певна їх частина, ймовірно, не повністю розірвала зв'язок із православ'ям і продовжувала частково дотримуватися його обрядів. У той же час, місцева влада у своїх повідомленнях, не маючи об'єктивної інформації про реальний стан «сектантства» та, будучи не достатньо обізнаною з його віровченнями, могла застосовувати щодо адвентистів загально вживану для «інославно» течій назву – штундисти.

Наявні архівні матеріали свідчать, що перші вживання назви адвентистів щодо Таврійської губернії з'являються лише після 1906 року, тобто дати, коли була узаконена діяльність адвентистів і вони отримали такі ж права, що і баптисти. На цей час припадає масова легалізація громад і їх значне, як для адвентистів, кількісне зростання. Останній чинник, як нам видається, може свідчити про можливість діяльності частини громад до часу їх офіційного визнання владою.

У пост революційні роки і в період реакції облік «сектантства», швидше за все, не вівся, оскільки перша інформація про переходи з православ'я в адвентизм датується тільки 1910 роком [8, арк.1-15]. Так, селянин Мелітопольського повіту с. Тімошевки Федір Євстафійович Свіридов, 1887 року народження, в квітні 1910 року звернувся до губернатора з клопотанням про дозвіл перейти з православ'я в адвентизм. Його прохання стосувалося й дружини Анни, 1885 року народження. Після «напуття» православного священика вони свого наміру не змінили і тому через півроку ходіння по інстанціям їх клопотання задовольнили [9, арк.1].

Аналогічного змісту заяви надійшли до губернатора і від інших православних мешканців краю. Наприклад, у грудні 1911 року це зробила селянка Павлина Іванівна Козьміна, уродженка Архангельської губернії, яка мешкала в Євпаторії на вулиці Фонтанній, у будинку Штімана [10, арк.1]. З тієї ж адреси надійшло звернення і від Олени Юхимівни Юшкіної, 1869 року народження, уродженки Смоленської губернії.

У вересні 1914 року з проханням перейти в адвентизм звернувся Іван Іванович Ткаченко, мешканець Перекопського повіту Таврійської губернії [13, арк.1-10]. Зауважимо, що в цей час уже тривала перша світова війна.

У травні 1915 року надійшла заява від селянки Наталії Степанівни Подмочільної, уродженки Павлоградського повіту Катеринославської губернії, яка мешкала в м. Сімферополі на вулиці Тюремній, у будинку №56 [15, арк.1-12].

Наступного року губернатору надійшли звернення про перехід у адвентизм від селянина Олексія Арсенійовича Єрьоміна та його дружини Агафії Ємельянівни, обоє 1890 року народження, мешканці с. Тімошевки Мелітопольського повіту. Щоправда, після «напуття» священика, дружина повернулася в православ'я [17, арк.1, 23].

До речі, практика переходу з православ'я в «сектантство» була започаткована в Таврійській губернії ще у ХІХ столітті. Зокрема, перша, зафіксована в центральному архіві Криму, інформація про перехід у молоканство державного селянина Петра Дьякова датується 1860 роком. На «бесіду» священика він не відреагував належним чином і тому його, разом з дружиною, згідно з приговором судової палати, «позбавивши прав на будь-які статки», вислали в Закавказзя «для ізоляції від інших поселенців», а п'ять малолітніх дітей відіслали на казенні фабрики. Згодом Петро повернувся в православ'я, а от дружина відмовилася це зробити.

Зазначимо, що, не дивлячись на імператорські укази про свободу віросповідань, влада на початку ХХ століття задовольняла прохання про перехід в адвентизм не всім віруючим. Так, це не дозволено було зробити мешканцям Сімферополя, уродженцю с. Гродні Ольшанської волості Прилуцького повіту Полтавської губернії Ігнату Лаврентійовича Сакуну та його дружині Уляні [11, арк.1].

Наскільки масовими були наведені вище переходи в адвентизм сказати важко, однак ми можемо з впевненістю стверджувати про те, що вони не були поодинокими. У Державному архіві в Автономній республіці Крим збереглися більше 20 справ із заявами такого змісту, причому, основна їх половина припадає саме на період після 1915 року, тобто – на час ведення війни. Можна припустити, що це лише частина від загальної кількості звернень. У той же час, з урахуванням невеликої загальної чисельності всіх адвентистів (у порівнянні, наприклад, з баптистами) наявні 20 заяв для масштабів губернії є також значущими.

Підтвердженням зростаючого статусу адвентистів у Таврійському краї було проведення тут, у місті Олександрівську, в жовтні 1908 року з'їзду Південно-Російської конференції адвентистів сьомого дня. Дозвіл на це зібрання Міністерство Внутрішніх Справ і губернатор надали телеграфом. Після такого розголосу на форум, крім віруючих-адвентистів, прийшли інші громадяни, православне духовенство і поліція. Загальна кількість присутніх сягала 900 осіб [24, с.261]. Наприкінці з'їзду православний місіонер, який весь час занотовував усе, що відбувалося на ньому, попросив дозволу на виступ. Поліцейський урядник такого дозволу, без згоди керівників адвентистів, дати не міг, а останні цього зробити не наважилися, побоюючись безладу на зібранні. Досвід таких диспутів в адвентистів уже був і вони знали чим, як правило, ці дискусії закінчувалися. У таких випадках кожна з антагоністичних по своїй суті конфесій щось довести одна одній не могла. Водночас цим безпредметним диспутом могли б скористатися будь-які радикально налаштовані елементи, навіть ті, що не мали жодного відношення до релігії. Наслідком могли б стати хаос та безчинства на зібранні, які б, урешті-решт, призвели до його закриття, а сам інцидент слугував підставою для заборони проведення подібних з'їздів. Ймовірно тому керівництво адвентистів на чолі з Г.І. Лебсаком вирішило розпустити власних віруючих, які залишили приміщення, а тому виступ православного місіонера втратив свій сенс.

Проте з'їзд визначився не названою подією, а тим, що на ньому був рукопокладений перший руський (не німецький за етнічним походженням) проповідник. Ним став Костянтин Шамков.

Про успішне розгортання організації адвентистів свідчило й розповсюдження їх громади на всій території губернії, що, в свою чергу, потребувало підсилення проповідницької діяльності, інтенсивність якої не могли не помічати й представники влади на місцях. У своїх звітах за 1910 рік вони відзначали, що, скажімо, «до Севастополя не менш ніж один раз на рік навідувалися лідери адвентистів Іцман, Лебсак, Вільдгрубе, Перк, Свірідов та інші, і влаштовують тут багатолюдні молитовні зібрання і конференції. Наскільки потужна тут пропаганда можна судити по тому, що в місті не буває жодного дня в тиждень, коли б не проходили два-три сектантські зібрання. Деякі особи відвідують молитовні збори різних протестантських конфесій, не виключаючи при цьому й православні богослужіння. Таврійське сектантств підняло голову і докладає зусиль для того щоб, посіяти своє лжевчення всюди» [22, арк.33].

Кращої оцінки своєї роботи адвентистам годі було й чекати. Їх громади з'являються, як у великих адміністративних центрах губернії, так і в селах. Відомо, що у вересні 1910 року в кількості 22 осіб діяла громада адвентистів у Бердянську. Вона подала губернатору клопотання: а) про дозвіл на ведення при одній із поліцейських дільниць міста метричних книг для записів у них шлюбів, народження і смерті своїх віруючих; б) про надання звання наставника громади американському підданому Даниїлу Ісааку, котрий був обраний на ці посаду її членами; в) про дозвіл здійснювати богослужіння за обрядами адвентистів у спеціально обладнаному приміщенні Бердянська [21, арк.300]. Нам невідомо якою була відповідь місцевої адміністрації, однак, зваживши на те, що це звернення взагалі з'явилося, можна припустити, що вона була негативною. Адже дозвіл на зазначену в клопотанні

діяльність адвентистам надавався указами імператора ще у 1905 – 1906 роках. Інша річ, що потім вони були фактично знівельовані різноманітними урядовими інструкціями та циркулярами, які видавалися, без сумніву, за згодою самого імператора.

У 1911 році адвентисти діяли і в Євпаторії. Проповідником у них був Готфрід Фрідріхович Тец, 64 років, який мешкав у місті разом із дружиною Катериною (62 років) та донькою Олено (22 років). Існував Тец на допомогу в розмірі 50 рублів на місяць, яка надходила з центру уніону, з Саратова. Тец рахувався керівником адвентистів з дня її заснування в Євпаторії. Потім був замінений Кожевниковим. Однак, не надовго. Останнього, за відкриття молитовного будинку без дозволу влади, покарали висилкою з міста, а тому громаду знову очолив Тец [16, арк.81].

Офіційна статистика свідчила, що в Таврійській губернії у 1911 році нараховувалося 157 адвентистів, із них 59 руських і 102 німецьких. Приріст щорічний був невеликим. Так, за офіційними даними, у 1910 році нових членів додалося 3, а в 1911 – 10. Діяв один зареєстрований молитовний будинок [21, арк.383].

З початком першої світової війни, не дивлячись на тяжкі часи та утиски з боку влади, адвентистські організації в Таврійському краї зростали і кріпнули. Зокрема пресвітер Сімферопольської громади адвентистів сьомого дня уродженець Чернігівської губернії Суражського повіту селянин Федір Іванович Солодуха, котрий мешкав на вулиці Єкатерининській, в будинку №44, у 1914 році звернувся до місцевої адміністрації з клопотанням про відкриття молитовного приміщення для громади. Молельню планувалося заснувати в будинку Сінані, що на вулиці Гоголівській. Зібрання повинні проходити щосереди і щоп'ятниці о 19 годині, щосуботи о 9 і 16 годинах, а в неділю о 6 годині. Підписалися 16 чоловік [12, арк.1].

У часи війни продовжувала існувати й громада в Бердянську. Поліцмейстер Бердянського повіту повідомлював, що в місті у 1915 році проживало дві сім'ї адвентистів сьомого дня, а раніше було сім. В якості проповідника фігурував німецький підданий Георгій Луньович Доннер, який згодом виїхав до Харкова, а звідти був висланий в Астрахань [16, арк.36]. Його замінив, зареєстрований Таврійським губернським правлінням «на посаді духовного наставника» (проповідника – Р.С.) адвентистів, Карл Олександрович Рейфшнейдер, який водночас курирував й сусідні губернії, зокрема, Харківську [22, арк.44]. Для молитви громада збиралася в будинку Цибулевського і за її діями поліція встановила строгий нагляд.

Згадуються у 1915 році адвентисти й у інших регіонах Бердянського повіту, зокрема, Петро Йоганович Фішер, міщанин м. Ногайська, Іван Іванович Селівестров, мешканець с. Нової Василівки і колишній меноніт Григорій Іванович Курбатов, який очолював громаду адвентистів с. Покровки, що нараховувала 10 осіб [16, арк.3, 8, 19, 67].

У Мелітопольському повіті наприкінці 1915 року адвентисти були розповсюджені в таких населених пунктах: Новий Олександрівці (1 особа), с. Тімошеві (13 осіб), які очолювалися селянином Юхимом Григоровичем Свіридовим. Про нього місцевий поліцмейстер писав: «Поводить себе скромно, являє приклад моральності для населення. Пропаганди серед православних з його боку не помічено». Щонайменше ще один адвентист Едуард Фрідріхович Штейн мешкав у с. Альт-Монталь Пришибської волості [16, арк.3, 8].

Так само маємо інформацію і про продовження діяльності у 1915 році Євпаторійської громади адвентистів у кількості 26 осіб. Вони клопотали перед владою про реєстрацію своєї громади і про дозвіл мати печать. При розгляді клопотання з'ясувалося, що серед тих, хто його підписав, поряд з німецькими, є багато руських прізвищ, що належали, без сумніву, тим віруючим, які відпали від православ'я [21, арк.300]. Останній фактор свідчив про поступове поповнення на початку ХХ століття кількісного складу громад адвентистів руськими, за етнічним походженням, віруючими, а, отже, намітилася тенденція поступової втрати німцями-адвентистами своєї домінуючої ролі в організаціях. Та й загальне керівництво адвентистами Євпаторійського повіту на той час здійснював уже згадуваний Федір Кожевников, який у квітні 1915 року, відповідно до розпорядження Таврійського губернатора, в черговий раз був висланий до Томська «як проводир секти, шкідливої для державного порядку і громадського спокою» [16, арк.33].

У всьому Євпаторійському повіті на той час нараховувалося 51 жінка і 36 чоловіків адвентистів. З цього числа 23 перейшли в адвентизм із православ'я, а 64 – з інослав'я: лютеран, молоканства та інших. На нашу думку, така кількість adeptів навряд чи могла виникнути за короткий строк, а отже, повинна б мати історію, яка розпочалася задовго до вказаної дати. Водночас не можливо впевнено стверджувати, що своїми коренями вона сягає аж у ХІХ ст.

Діяла в роки війни і громада адвентистів сьомого дня в м. Севастополі [14, арк.1].

У 1915 році Таврійський губернатор зробив запит своїм підрозділам про наявність сектантства на місцях. Начальники поліцейських управлінь перерахували ті повіти губернії, в яких адвентисти, за їх даними, були відсутніми. До них віднесли Ялтинський, Дніпровський, Сімферопольський, Феодосійський і Перекопський повіти [16, арк.23 – 24, 27, 33; 20, арк.45 – 55]. Без сумніву, що влада в регіонах не володіла дійсною інформацією про наявність адвентистів, і тому їх повідомлення не були точними. Наприклад, до повітів, у яких вони вважалися відсутніми віднесли Перекопський і Сімферопольський. Однак, ми вище зазначали, що в цих регіонах і саме в цей час надавалися дозволи громадянам на перехід з православ'я в адвентизм. Щоправда, не виключно, що частина громад була

закрита владою, і вони продовжували діяти нелегально. Наприклад, таке вчинили з громадами баптистів та євангельських християн у Феодосіївському повіті, а їх керівників вислали за межі губернії. При цьому місцеві поліцмейстери відмічали, що «неофіційно громади продовжують діяти і *нічого протиправного не роблять*» [16, арк.15]. Виникає запитання: якщо нічого анти законного віруючими не робилося, тоді нащо ж було закривати громади?

Відповідь на нього отримуємо з доповідної записки Таврійського губернатора в Департамент духовних справ у червні 1916 року. Прочитуємо витяги з неї: «Адвентистів у межах губернії мається небагато... Успіхи сектантства в Таврійській губернії, в порівнянні з вкладеними ним засобами і енергією, є мізерними. У 1913 році, за офіційними даними, з 1300000 православного населення в усье сектантство відпало 244 душі двох статей. Між сектантами йде жорстока боротьба: баптистів з євангельськими християнами, а проти них – адвентисти сьомого дня, котрі поповнюються виключно з їх рядів. ...Не вбачається яких би то не було тривожних ознак шкідливого впливу сектантів на оточуюче їх середовище. ...Однак таке становище було до 1915 року, після чого адвентисти сьомого дня, слухняні впливам, які надходять від німців, намагаються використати цей час для залучення найбільшого числа послідовників...». Тому секти в губернії були визнані губернатором «безсумнівно шкідливими і повинні були припинити своє легальне існування» [16, арк.70 – 73].

Проте, напевно, громади адвентистів зберегли свою діяльність в Таврійській губернії і надалі, оскільки в травні 1917 року в Олександрівську відбувся черговий з'їзд Азовської конференції, до складу якої ввійшла губернія після чергового адміністративного перерозподілу територій у центрі адвентистів [24, с.309].

Насамкінець підсумуємо вищесказане. За даними адвентистських істориків, адвентизм у Таврійській губернії зародився наприкінці 80-х років XIX століття. Не спростовуючи їх інформацію, все ж зазначимо, що вона не має підтвердження в архівних документах. До причин, які могли спричинити відсутність офіційних даних віднесемо, перш за все, необізнаність влади з новим на той час віровченням, а також конспіративність перших адвентистів. Офіційні повідомлення про наявність адвентистів у губернії з'являються лише після 1906 року, коли їх діяльність була легалізована владою. Найбільша кількість віруючих зосереджувалася в Євпаторійському повіті. Крім того вони існували в Бердянському, Мелітопольському, Севастопольському, Сімферопольському і Перекопському повітах. Хоча, не виключно, що ці дані є не точними і адвентисти були розповсюдженими і в інших регіонах губернії. У роки війни, не зважаючи на утиски влади щодо всіх протестантських течій, адвентисти в Таврійській губернії зберегли свою структуру.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 2957.
2. Там само. – Ф. 442. – Оп. 694. – Спр. 219.
3. Там само. – Ф. 705. – Оп. 1. – Спр. 709.
4. Державний архів в Автономній республіці Крим. – Ф. 26. – Оп. 2. – Спр. 2093.
5. Там само. – Ф. 27. – Оп. 1 – Спр. 8859.
6. Там само. – Спр. 9055.
7. Там само. – Спр. 9231.
8. Там само. – Спр. 10017.
9. Там само. – Спр. 10822.
10. Там само. – Спр. 11563.
11. Там само. – Спр. 12114.
12. Там само. – Спр. 12601.
13. Там само. – Спр. 12828.
14. Там само. – Спр. 12952.
15. Там само. – Спр. 12955.
16. Там само. – Спр. 13177.
17. Там само. – Спр. 13194.
18. Там само. – Ф. 118. – Оп. 1. – Спр.2384.
19. Там само. – Ф. 197. – Оп. 1. – Спр.454.
20. Там само. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр.5.
21. Архів Євро-Азійського відділення Генеральної Конференції Церкви Адвентистів Сьомого Дня. – Спр. 1.
22. Там само. – Спр. 2.
23. Бондарь С.Д. Адвентизм 7-го дня. – СПб., 1911.
24. Лебсак Г.И. Великое Адвентистское Движение и Адвентисты Седьмого Дня в России. – 2006.

Summary

In the article there is the question origin and becoming of organizations of adventists on territory of the Tavricheskoj province. On the basis of the archived materials the policy of power in relation to communities of adventists is analysed.